

ศาสตร์พระราชา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินไทย

The King's Philosophy, Sufficiency Economy : Wisdom of Thailand

หทัยรัตน์ ทับพร¹

Hatairath Tubporn

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาคุณค่าของศาสตร์พระราชาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานแก่พสกนิกรไทย เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย ตลอด 70 ปีทรงครองราชย์ ศาสตร์พระราชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงนับเป็นภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินอันล้ำค่า เป็นหลักคิดสำคัญในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ และเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวไทยทุกคนจึงควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศาสตร์พระราชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และร่วมกันสืบทอดแนวพระราชดำริ ศาสตร์พระราชาให้แก่เด็กและเยาวชนไทยได้มีโอกาสรเรียนรู้สืบทอด โดยการเรียนรู้แนวพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนชนบท รวมทั้งลงมือปฏิบัติจริง

คำสำคัญ : ศาสตร์พระราชา, ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This article was the study of values of the King's philosophy of sufficiency economy: wisdom of Thailand in which His Majesty King

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Bhumibol Adulyadej gave his royal grace for the benefit of the Thai people. Throughout 70 years of his reign, this philosophy of sufficiency economy was a main idea used to solve problems due to the economic crisis as well as an important idea used to develop the society and country among globalization effects. The Thai people should be aware of the value and importance of this philosophy and should pass it on to the Thai children and youth so that they can learn His Majesty King Bhumibol Adulyadej's thoughts and works, including the ways of living with local communities and working.

Keywords : The King's Philosophy, Wisdom of Thailand, Sufficiency Economy

บทนำ

13 ตุลาคมดาริน	ไทยทั่วถิ่นร้องรำคร่ำครวญไห้
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฟ้าสุราลัย	ประชาไทยครวญคร่ำรำราพัน
รัชสมัย 70 ปีทรงครองราชย์	ศาสตร์พระราชานำพาชาติให้สุขสันต์
องค์ภูมิพลมหาราชจอมราชัน	พระมิ่งขวัญปกเกล้าเหล่าประชา
ร้อยดวงใจชาวไทยทั่วทุกเขต	น้อมดวงจิตทั้งประเทศทุกทิศา
น้อมถวายสักการะองค์ราชา	เสด็จสวรรคาลัยสู่นิพพาน

(หทัยรัตน์ ทับพร, 2559)

ในช่วงเวลาที่ปวงชนชาวไทยต่างเศร้าโศกเนื่องจากการสูญเสียพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งของทุกคน ภาพพระราชกรณียกิจและคำบอกเล่าเรื่องราวตลอด 70 ปี ทรงครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ยิ่งทำให้ชาวไทยได้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย

ชาวไทยทุกคนพึงตระหนักว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงรักและห่วงใยพสกนิกรของพระองค์ท่าน ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะพัฒนาแผ่นดินไทย ให้สงบร่มเย็น สิ่งสำคัญที่สุดที่ทรงเพียรพยายามพระราชทานหลักคิดที่สำคัญยิ่งเพื่อความ อยู่ดีมีสุขของพสกนิกรไทยทุกหมู่เหล่า ก็คือ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนับเป็น “ศาสตร์พระราชา”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล และพระวิริยะอุตสาหะ ที่จะแนะนำ ชาวไทยให้ผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจ ตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า trade economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเศสเรียกว่า self-sufficient economy ถ้าเราทำแบบที่ไทยทำได้ คือ เศรษฐกิจแบบ พอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน... ถ้าสามารถ จะเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้อง ทั้งหมด แม้ไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยบางคนก็ใจร้อน เพราะ เดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่บัดนี้ ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้

...การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ ก็สำคัญอยู่ที่เราพออยู่ พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ่มชูตัวเองให้มีพอเพียงกับตนเอง”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2540)

พระอัจฉริยภาพที่ทรงรู้เท่าทันกระแสโลก และหาทางในการคิดป้องกันไม่ให้ ชาวไทยอยู่ในวังวนของกระแสทุนนิยม ที่นับเป็นหลักคิดที่ตีที่สุดสำหรับพวกเราชาวไทยที่ จะผ่านพ้นปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจไปได้ นอกจากนี้ยังทรงถ่ายทอดองค์ความรู้หลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงไปยังพสกนิกรทุกหมู่เหล่า รวมทั้งนิสิตนักศึกษาผู้เป็นพลังของประเทศ ในอนาคต

1. ศาสตร์พระราชา พระมหากษัตริย์คุณสู่ปวงชน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชนิพนธ์บันทึกประจำวัน ขณะเสด็จพระราชดำเนินจากประเทศไทยไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 16-23 สิงหาคม พ.ศ.2489 มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...รถเล่นฝ่าฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตรรถเล่นเร็วขึ้นได้บ้าง ตามทางที่ผ่านมา ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดังๆว่า “อย่าละทิ้งประชาชน” อยากจะร้องบอกเขาลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้...”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2489)

นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่พสกนิกรไทยอย่างหาที่สุดมิได้ ที่พระองค์ทรงมิได้ทรงละทิ้งประชาชนไทยตลอด 70 ปีแห่งการครองราชย์ สมดังที่ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการ เมื่อวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2493 ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ความว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2493)

พระปฐมบรมราชโองการดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงความตั้งพระราชหฤทัยที่จะปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองราชอาณาจักรไทยด้วยทศพิธราชธรรมและประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างแท้จริง และเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคนว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงประกอบพระราชกรณียกิจตามที่มีพระปฐมบรมราชโองการไว้ได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน

นับแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติปกครองราชอาณาจักรไทย トラบถึงวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2559 เป็นเวลา 70 ปี 4 เดือน 7 วัน กล่าวได้ว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองสิริราชสมบัติยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย ทรงตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญาปฏิบัติพระราชกรณียกิจจนเกินอนันต์ เพื่อประโยชน์สุขของปวงอาณาประชาราษฎร์ เสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ตั้งแต่

พ.ศ.2495 เป็นต้นมา ทรงตระหนักในความเป็นอยู่ของราษฎรที่ต้องเผชิญปัญหาที่ทำกินและการดำรงชีพ โดยพึงพาธรรมชาติ จึงมีพระราชดำริแก้ไขและบรรเทาความเดือดร้อน ปรากฏเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับรัชสมัยมากกว่า 4,600 โครงการ ประจักษ์ว่า พระองค์คือกษัตริย์นักพัฒนาที่ยิ่งใหญ่แท้จริง ทรงเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการอยู่อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อันได้แก่ โครงการแก้มลิง แก้ปัญหาน้ำท่วม โครงการแก่งดินแก้ปัญหาดินเปรี้ยว โครงการฝนหลวง แก้ปัญหาย้ายแล้ง ธนาкарข้าว ธนาकरโค กระบือ แก้ปัญหาความขาดแคลน การปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ปลูกป่าด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อการจัดการทรัพยากร รวมทั้งการสร้างเขื่อน ฝาย ทำนบกั้นน้ำ เพื่อความอุดมสมบูรณ์แห่งทรัพยากรของประเทศ ตลอดจนพระราชทานแนวพระราชดำริไปยังนานาประเทศที่ต้องการความช่วยเหลืออีกด้วย พระอัจฉริยภาพเป็นที่ประจักษ์ไม่เฉพาะแต่คนไทยเท่านั้น องค์การสากลต่างๆ เช่น ยูเนสโก ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ปรากฏอย่างแพร่หลายกว้างขวางมาโดยตลอด (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, น.22-26)

การเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ทุกภูมิภาคของประเทศ ตั้งแต่ปี 2495 เป็นต้นมา เกื้อหนุนให้ทรงทราบถึงปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร เป็นจุดเริ่มของการพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งด้านแหล่งน้ำ ด้านการเกษตร ด้านพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านส่งเสริมอาชีพ ด้านสาธารณสุข ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสวัสดิการสังคม ด้านการศึกษา และพัฒนาแบบบูรณาการ ตลอดช่วงเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ พระองค์ทรงพากเพียรทุ่มเทพลังร่างกายและพระปรีชาญาณ ทรงงานอย่างหนัก เพื่อลดทุกข์ สร้างสุขอย่างยั่งยืนแก่ราษฎร จนมีคำกล่าวว่า “ไม่มีที่ไหนในประเทศไทยที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปไม่ถึง” พระมหากรุณาธิคุณนี้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาโดยตลอด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ตลอดรัชสมัย 70 ปี ทรงครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นแบบอย่างทีสอนให้ประชาชนชาวไทยใช้ความดีและความถูกต้องในการดำรงชีวิต ทรงสอนให้ “รู้ รัก สามัคคี” รู้ หมายถึง รู้ถึงปัญหา รู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา เมื่อรู้แล้วต้องมีความรัก เป็นพลังผลักดันให้ปฏิบัติ และอย่าคิดคนเดียว ทำคนเดียว

ต้องใช้ความสมัครสมาน สามัคคี ปฏิบัติร่วมกัน และจะทำอะไรก็ตามทรงให้ยึดภูมิสังคมเป็นที่ตั้ง คือ ต้องยึดถือความสอดคล้องกับภูมิศาสตร์ และลักษณะของผู้คนแต่ละแห่งซึ่งไม่เหมือนกัน ทรงให้ยึดหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทาน คือ พอประมาณ เดินเส้นทางสายกลาง ตั้งอยู่ในความพอดี ทำอะไรด้วยเหตุผล ใช้สติและปัญญา และมีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา คือ ไม่ประมาท และทุกอย่างต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้ความรู้ที่ถูกต้องมาเป็นองค์ประกอบร่วมกันในการดำเนินชีวิต (อรอนันต์ วุฒิสเสน, 2559, น.19)

องค์ความรู้ หลักคิด ที่ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรไทย นับเป็นศาสตร์พระราชาที่กลั่นจากพระราชหฤทัยและพระปรีชาญาณ ด้วยพระเมตตาที่จะนำพาความอยู่ดีมีสุขมาสู่ปวงชนชาวไทยที่อยู่ใต้ร่มพระบารมี ตลอด 70 ปีทรงครองราชย์ประชาชนไทยทุกคนต่างตระหนักรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงตรากตรำพระวรกาย ทรงงานอย่างมิว่างเว้น แม้ทรงพระประชวรก็ยังทรงงานอยู่ตลอดเวลาด้วยทรงห่วงใยราษฎร จึงนับเป็นพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่สุ่มมิได้

2. ศาสตร์พระราชาลหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นับเป็นภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินที่ล้ำค่ายิ่งคนไทยทุกคนจำเป็นจะต้องเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้และส่งต่อองค์ความรู้นี้ไปยังคนรุ่นต่อไป ในมิติแห่งการพัฒนา ความรู้ใหม่ที่รับเข้ามามีอาจแทนที่ภูมิปัญญาสั่งสมหรือภูมิปัญญาเดิมได้ทั้งหมด ภูมิปัญญาใหม่ย่อมได้รับการปรับเปลี่ยน ดัดแปลงให้สอดคล้องกับบริบทสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีภูมิปัญญาเดิมเป็นรากฐานที่จะช่วยยึดโยงให้ยั่งยืน และเราชาวไทยทุกคนควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้พระวิริยะอุตสาหะในการสั่งสอนประชาชนไทยให้ใช้แนวพระราชดำรินี้ไปแก้ปัญหาเศรษฐกิจความยากจนของคนไทย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นภูมิปัญญาไทยที่สมควรยกย่องให้เป็น “ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และต้องประกอบไปด้วยสองเงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม

ปี 2540 ประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งนับเป็นบทเรียนที่มีผลจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลและขาดเสถียรภาพ จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ขาดความสมดุล โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมกับศักยภาพของคน องค์กร ภูมิสังคมของประเทศ ตลอดจนความพร้อมของคนและระบบ ทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงไม่ได้นำไปสู่การสร้างพื้นฐานของการพัฒนาที่มั่นคงและเข้มแข็ง หรือสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับคนและสังคม ทำให้ไม่สามารถพร้อมรับความผันผวนจากปัจจัยภายในและภายนอก จนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสังคมไทย (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสรวารุ, 2552)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ตอนหนึ่งว่า

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็

อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้ อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้
แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2541ข)

นอกจากนี้ ยังมีกระแสพระราชดำรัสในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2541 ความว่า

“...การรู้จักประมาณตน ได้แก่ การรู้จักและยอมรับว่าตนเอง
มีภูมิปัญญาและความสามารถด้านไหน เพียงใด และควรจะ
ทำงานด้านไหน อย่างไรก็ตามการรู้จักประมาณตนนี้ จะทำให้คนเรา
รู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน
 และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้รู้จัก
ขวนขวายศึกษาหาความรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ
เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น...”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2541ก)

จากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
สะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพและภูมิปัญญาของพระองค์ที่ทรงพระราชทานหลักคิด
ที่สำคัญในการปฏิบัติตนของประชาชนไทยให้รู้จักประมาณตน ใช้ความรู้ความสามารถ
อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ นับเป็นรากฐานความคิดที่จะนำไปสู่หลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน
ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและ
บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้
ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล
รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ
อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้มาใช้ในการ
วางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐาน
จิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกระดับให้มี

สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2559, ออนไลน์) เศรษฐกิจพอเพียงจึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนพิจารณาถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ๒ ประการ ดังนี้ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2559, ออนไลน์)

3.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

3.2 เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

อาจกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปีแล้ว ทั้งยังทรงพระราชทานคำอธิบาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ทรงพระราชทานคำสอนเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างชัดเจน และทรงพระราชทานคำสอนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างสม่ำเสมอแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่า

3. การจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา แม้ด้านเศรษฐกิจจะดีขึ้น แต่ด้านสังคมไทยอ่อนแอลง เหตุเพราะสังคมมิได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับคนส่วนใหญ่ ด้วยขาด “ปัญญา” ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ประกอบกับผู้มีโอกาสทางสังคมมักขาดคุณธรรมจริยธรรม เกิดปัญหาทุจริตประทุติมิชอบขึ้นในทุกระดับ ขณะเดียวกันผู้ที่ด้อยโอกาสมักถูกเอารัดเอาเปรียบ ประกอบกับ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแบบแยกส่วนโดยใช้ “เงิน” เป็น “เป้าหมาย” ไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมา อาทิ ทุนด้านดิน น้ำ ป่า ไม้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยเหตุต่างๆ ที่ผ่านมา ประกอบกับปัญหาภาวะด้านเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักและห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรไทยยิ่งนัก เห็นได้จากพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้พระราชทานไว้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2559, น.247-248)

ตลอดระยะเวลา 70 ปีที่ผ่านมา ปวงพสกนิกรชาวไทยได้น้อมนำ “ศาสตร์พระราชา” มาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตน รวมทั้งรัฐบาลและข้าราชการทุกคนได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างชาติและพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน “ศาสตร์พระราชา” ที่คงอยู่คู่แผ่นดินไทยนั้นครอบคลุมทั้ง “พระราชดำริ” คือ แนวคิดและปรัชญา “พระราชดำรัส” คือ คำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติ “พระราชกรณียกิจ” คือ หลักการทรงงาน และ “พระราชจริยวัตร” ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 “ศาสตร์พระราชานี้เองที่ “สายใยแห่งความรักและความห่วงใย” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อพสกนิกรไทยทั้งมวล

การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความพอเพียงในระบบการศึกษา โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ ทั้งของตนเอง ของสังคม และของมวลมนุษยโลก คือ ธรรมชาติ โดยผ่านการบ่มเพาะอุปนิสัยให้คิดสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับพื้นฐาน ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และแบ่งปันกัน โดยไม่คิดเบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น มีจิตสำนึกรักษาสິงแวดล้อม

ตลอดจนเห็นคุณค่าของการมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิใจในค่านิยม เอกลักษณ์ ความเป็นไทยที่สืบทอดมายาวนาน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงงานหนักที่สุดในโลก ด้วยพระอัจฉริยภาพที่ทรงสั่งสมจากการศึกษา เรียนรู้ ผสมผสานกับประสบการณ์ที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนในทุกภูมิภาค จนมีคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีที่ไหนในประเทศไทยที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปไม่ถึง” โครงการตามพระราชดำริต่างๆ มีที่มาจากหลักวิถีทรงงานในพระองค์ 3 หลักใหญ่ คือ หลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติ การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชปณิธานที่ทรงมุ่งเพื่อประโยชน์แห่งมหาชนชาวสยาม ทรงเป็นแบบอย่างให้ชาวไทยทุกคนได้น้อมนำหลักการทรงงานในพระองค์ไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตและการทำงานของตน (กมล รอดคล้าย, 2560)

ศาสตราจารย์ ดร. ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมีคุณค่า น่าองค์ความรู้ไปถ่ายทอดสู่การปฏิบัติในรูปแบบกิจกรรมของเยาวชน ได้แก่ โครงการเยาวชนจิตอาสาเพื่อเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ (สำนักราชเลขาธิการ, 2559, ออนไลน์) นับเป็นโครงการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้วิถีชีวิตพึ่งพาตนเองตามแนวพระราชดำริให้กับเยาวชน ผ่านการลงมือทำ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สร้างพลังจิตอาสาสู่การพัฒนาสังคมและสร้างเครือข่ายเยาวชนที่มีความรู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ประโยชน์สุขที่ประชาชนได้รับจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่สาธารณชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการฯ จะได้เรียนรู้วิถีการพึ่งพาตนเองตามแนวพระราชดำริผ่านการลงมือทำ ทำให้เยาวชนได้มองเห็นคุณค่าวิถีชีวิตไทย ได้รู้พระบารมีเข้าใจผู้อื่น และพัฒนาตนเองสู่การมีจิตอาสาช่วยเหลือสังคมส่วนรวม เป็นการเสริมสร้างเครือข่ายเยาวชนที่มีความรู้เกี่ยวกับจิตอาสา โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง และมีบทบาทสำคัญ ในการเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนและชุมชนไทยในต่างประเทศ โดยใช้รูปแบบกิจกรรมเรียนรู้แนวพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตการใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนชนบท ลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ร่วมกับชุมชนชนบท แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับเพื่อนเยาวชนจิตอาสา ลงมือทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อส่วนรวม

การจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดศาสตร์พระราชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงนับเป็นวิธีการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนไทยได้เรียนรู้ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินอันล้ำค่า ซึ่งเป็นหลักคิดสำคัญในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจและเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ทุกคนจึงควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศาสตร์พระราชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และร่วมกันสืบทอดแนวพระราชดำริ ศาสตร์พระราชา ให้แก่เด็กและเยาวชนไทยได้มีโอกาสเรียนรู้ให้มากยิ่งขึ้น

บทสรุป

คำกล่าวของ สุเมธ ตันติเวชกุล (2559, น.10) เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ผู้ดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สะท้อนความคิดความรู้สึกของพสกนิกร ผู้จงรักภักดี ไว้ว่า

“พระวรกายจากเราไปแล้ว แต่พระองค์ยังประทับอยู่ในจิตใจของเรา คำสอนของพระองค์จึงเป็นเสมือนพระสรเสียง ก้องหูเราอยู่ไม่ขาดสาย ภาพการตามเสด็จฯ ยังชัดเจนเหมือนเช่นตอนพระองค์มีชีวิตอยู่ บทเรียนที่ทรงสอนยังปรากฏเป็นรูปธรรมทั่วแผ่นดินไทย และแม้ต่างประเทศบางประเทศ มีเป็นพันๆ บทเรียนยังอยู่ ยังไม่สูญหายไปไหน พร้อมทั้งจะให้ความเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา ทุกเมื่อ ทุกเวลา ทุกสถานที่ トラบที่เรายังมีความต้องการอยากแก้ อยากทำประโยชน์ให้แก่ตัวเราและแผ่นดิน พระองค์ท่านยังอยู่กับเรา”

สุเมธ ตันติเวชกุล (2559, น.10)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงประพฤติปฏิบัติและบำเพ็ญพระราชภารกิจต้นแบบที่ดั่งงามของความเป็นครู ทรงเป็นครูของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าที่ทรงให้การอบรมบ่มเพาะในทุกมิติทั้งในเรื่องชีวิต การศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี พระราชกรณียกิจทั้งปวงมุ่งหวังพัฒนา พสกนิกรให้อยู่ดี

มีสุข มาโดยตลอด ทรงเป็นครูของแผ่นดิน เป็นแบบอย่างให้ทุกคนได้น้อมนำหลักคิดหลักวิชา หลักปฏิบัติของพระองค์ไปปรับใช้ในวิถีชีวิต พระมหากรุณาธิคุณนี้จารึกในดวงจิตของพสกนิกรสืบมา พระเกียรติยศจรรยาย เป็นที่เทิดทูนในนานาประเทศ องค์การสหประชาชาติทูลเกล้าฯ ถวาย “รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” (The First UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) โดยนายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ ในปีพุทธศักราช 2549 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการมอบรางวัลเกียรติยศแด่บุคคลดีเด่นที่อุทิศตนตลอดชีวิตและสร้างผลงานอันประจักษ์ในการนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบถวายพระราชสมัญญา “พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน” เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานคำสอนอันหมายถึง ศาสตร์พระราชา ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน มาตลอดพระชนม์ชีพ จวบจนถึงทุกวันนี้ แม้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจะเสด็จสวรรคต แต่คำสอนที่พระราชทานแก่พสกนิกรไทยยังตราตรึงอยู่ในใจของพวกเราชาวไทยทุกคน ถึงเวลาแล้วที่พวกเราจะต้องน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและร่วมกันตอบแทนคุณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งสืบทอดแนวพระราชดำริหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์พระราชา ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินอันทรงคุณค่านี้ไปยังลูกหลานไทยให้ได้เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และให้ตระหนักรู้และปฏิบัติตามสืบไป รวมทั้งเข้าใจว่า ทำไมคนไทยถึงรักในหลวง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพราะพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ทรงทำทุกอย่างเพื่อพสกนิกรไทย โดยใช้ “ศาสตร์พระราชา ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินไทย : ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

เอกสารอ้างอิง

กมล รอดคล้าย. (2560). 7 ทศวรรษ ได้รับพระบารมี พระบรมราโชวาทด้านการศึกษา.

กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา.

กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช.

กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงวัฒนธรรม.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสรารุช. (2552). ศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจ

พอเพียง พัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน. ค้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2560. จาก

<http://www.matichon.co.th/new/166427>

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2489). เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่

สวีตเซอร์แลนด์. อนุสารอ.ส.ท. (2514) อ้างถึงใน แพรวฉบับพิเศษ. (2560).

38 (893), 31

_____. (2493). พระปฐมบรมราชโองการเมื่อวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2493 ณ

พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง. อ้างถึงใน แพรวฉบับพิเศษ.

(2560). 38 (893), 65.

_____. (2540). พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่

4 ธันวาคม 2540. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงวัฒนธรรม.

_____. (2541ก). พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล

อดุลยเดชในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18

กรกฎาคม 2541. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2541ข). พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2559). หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน

2559. จาก <http://www.chaipat.or.th>

สำนักราชเลขาธิการ. (2559). โครงการเยาวชนจิตอาสาเพื่อเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ. ค้นเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2559. จาก <http://www.ohm.go.th>

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2559, ธันวาคม). งานยังไม่เสร็จ. ว.มูลนิธิชัยพัฒนา.),10.

หทัยรัตน์ ทับพร (ผู้ประพันธ์). (2559). บทร้อยกรองเรื่องพระราชาแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรอนันต์ วุฒิสาน. (2559, ธันวาคม). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระเจ้าแผ่นดินผู้สถิตในหัวใจไทยนิรันดร์. ว.มูลนิธิชัยพัฒนา. 11.